

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.27>

ПРИВЕДЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО УПРАВЛІННЯ НЕБЕЗПЕЧНИМИ ВІДХОДАМИ У ВІДПОВІДНІСТЬ З ВИМОГАМИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Синчанський С.О.,
*кандидат юридичних наук, адвокат,
докторант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького
Національної академії наук України
ORCID: 0009-0008-0869-4103
e-mail: 5988@ukr.net*

Синчанський С.О. Приведення законодавства України щодо управління небезпечними відходами у відповідність з вимогами права Європейського Союзу.

Стаття присвячена комплексному аналізу розвитку законодавчої бази України у сфері управління небезпечними відходами, розглянутої через призму її гармонізації з вимогами європейського права, що набуває особливої актуальності в контексті розпочатого переговорного процесу Україна-Європейський Союз у червні 2024 року. У роботі простежується еволюція національного законодавства України від ухвалення Закону України «Про відходи» 1998 року до прийняття нового Закону «Про управління відходами» 2022 року, з точки зору врахування ключових положень актів ЄС у відповідній сфері. Проаналізовані ключові директиви ЄС, з якими Україна згідно з *acquis communautaire* має привести у відповідність своє національне законодавство про управління небезпечними відходами з вимогами права ЄС. Здійснено порівняльний аналіз українського законодавства та правових актів ЄС у сфері управління небезпечними відходами, зокрема Директиви 2008/98/ЄС про відходи, Директиви 2012/19/ЄС про відходи електричного та електронного обладнання, Директиви 1999/31/ЄС про захоронення відходів та Директиви 2006/66/ЄС про батареї та акумулятори.

Автором висвітлюються основні виклики та перешкоди на шляху гармонізації законодавства, серед яких невідповідність національної інфраструктури сучасним європейським стандартам; необхідність впровадження принципу розширеної відповідальності виробників, який покладає на виробників відповідальність за весь життєвий цикл продукції, включно зі стадією після споживання; потреба в ухваленні спеціалізованих законів для повної імплементації окремих директив ЄС, зокрема у сфері відходів електричного та електронного обладнання, батарей та акумуляторів.

Особлива увага приділяється впровадженню принципу циркулярної економіки як стратегічного напрямку розвитку України в контексті європейської інтеграції. Розглядаються можливості та перспективи розвитку інфраструктури для оброблення та повторного використання відходів, зокрема тих, що утворилися внаслідок бойових дій.

Автором надано рекомендації щодо невідкладних дій з адаптації національного законодавства з правом ЄС у відповідній сфері, які включають прискорення імплементації європейських директив через ухвалення необхідних нормативно-правових актів, зокрема законів «Про відходи електричного та електронного обладнання» та «Про батареї та акумулятори»; повну реалізацію принципу розширеної відповідальності виробників; модернізацію інфраструктури управління небезпечними відходами; підвищення ефективності моніторингу та контролю у цій сфері; а також розвиток міжвідомчої співпраці та боротьбу з корупцією.

Автор наголошує на необхідності комплексного підходу до вирішення проблем управління небезпечними відходами, що включає правові, економічні та соціальні аспекти.

Ключові слова: управління небезпечними відходами, гармонізація законодавства, євроінтеграція, екологічна безпека, розширена відповідальність виробників, ієрархія управління відходами.

Synchansky S.O. Bringing the legislation of Ukraine on hazardous waste management in line with the requirements of the European Union law.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the development of Ukraine's legislative framework in the field of hazardous waste management, viewed through the prism of its harmonisation with the requirements of European law, which is of particular relevance in the context of the EU-Ukraine negotiation process launched in June 2024. The paper traces the evolution of Ukraine's national legislation from the adoption of the Law of Ukraine «On Waste» in 1998 to the adoption of the new Law «On Waste Management» in 2022, in terms of taking into account the key provisions of EU acts in the relevant field. The author analyses the key EU directives with which Ukraine, in accordance with the *acquis communautaire*, must bring its national legislation on hazardous waste management into line with the requirements of EU law. A comparative analysis of Ukrainian legislation and EU legal acts in the field of hazardous waste management is carried out, in particular Directive 2008/98/EC on waste, Directive 2012/19/EU on waste electrical and electronic equipment, Directive 1999/31/EC on landfill and Directive 2006/66/EC on batteries and accumulators.

The author highlights the main challenges and obstacles to the harmonization of legislation, including the inconsistency of the national infrastructure with modern European standards; the need to introduce the principle of extended producer responsibility, which imposes responsibility on producers for the entire product life cycle, including the post-consumer stage; the need to adopt specialised laws for the full implementation of certain EU directives, in particular in the field of waste electrical and electronic equipment, batteries and accumulators.

Special attention is paid to the implementation of the circular economy principle as a strategic direction of Ukraine's development in the context of European integration. The article considers the possibilities and prospects for the development of infrastructure for the treatment and reuse of waste, in particular, those generated as a result of hostilities.

The author provides recommendations for urgent actions to harmonise national legislation with EU law in the relevant area, including accelerating the implementation of European directives through the adoption of the necessary regulations, in particular, the laws «On Waste Electrical and Electronic Equipment» and «On Batteries and Accumulators»; full implementation of the principle of extended producer responsibility; modernisation of the hazardous waste management infrastructure; improvement of the effectiveness of monitoring and control in this area; and development of interagency cooperation and fight against corruption.

The author emphasises the need for a comprehensive approach to solving hazardous waste management problems, including legal, economic and social aspects.

Key words: hazardous waste management, harmonisation of legislation, European integration, environmental safety, extended producer responsibility, waste management hierarchy.

Постановка проблеми. Питання приведення законодавства України щодо управління небезпечними відходами у відповідність з вимогами європейського права є вкрай актуальним в контексті інтеграції України до Європейського Союзу, особливо в світлі переговорного процесу Україна-ЄС, що розпочався в червні 2024 р. [1]. Приведення нормативно-правової бази України у відповідність з європейськими вимогами щодо управління небезпечними відходами є невід'ємною складовою процесу євроінтеграції та важливим кроком до гарантування екологічної та економічної безпеки держави.

Укладення у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2] серед іншого зобов'язує Україну адаптувати своє законодавство до директив і регламентів ЄС, що регулюють діяльність у сфері управління небезпечними відходами. Зокрема, це стосується таких важливих аспектів, як зменшення обсягів відходів, їх відновлення, повторне використання та належне видалення. Впровадження цих стандартів є ключовим для досягнення екологічної сталості та зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Європейське право встановлює високі стандарти щодо збору, транспортування, оброблення та видалення небезпечних відходів. Впровадження цих стандартів в Україні допоможе зменшити ризики екологічних катастроф, покращити якість життя населення та сприятиме сталому розвитку економіки.

Крім того, адаптація законодавства до європейських норм відкриває нові можливості для міжнародної співпраці, залучення інвестицій та впровадження сучасних технологій у сфері управ-

ління відходами. Це також сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств на європейському ринку.

Процес гармонізації законодавства України з європейськими нормами у сфері управління небезпечними відходами має глибоке коріння, зумовлене низкою історичних, економічних та політичних факторів. Цей процес слід розглядати як невід'ємну частину загального курсу на інтеграцію України до європейського простору, що розпочався з моменту набуття незалежності в 1991 році, коли Україна почала шукати власне місце у європейських інтеграційних процесах [3, с. 191].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця робота базується на дослідженнях вітчизняних правознавців, таких як: Н.Р. Малишева, Г.І. Купалова, В.П. Плаван, М.В. Романів, Н. Корнякова, В. Польща, А.П. Гетьман, М.В. Шульга, Л.Р. Данилюк, Ю.С. Шемшученко, М. Федунь, Є.П. Суєтнов, А.В. Лазебна, Ю. Дубневич, Л. Войнич, Н. Дубневич, Н.В. Трушкіна, І.М. Кочешкова та інші.

Метою цієї статті є аналіз розвитку законодавчої бази України у сфері управління небезпечними відходами через призму його гармонізації з вимогами європейського права. Стаття також спрямована на дослідження викликів, які виникли перед Україною в ході адаптації національного законодавства до стандартів ЄС, та на окреслення основних напрямків реформування нормативно-правової бази у цій сфері. В зв'язку з цим одним із важливих завдань дослідження є виявлення впливу євроінтеграційних процесів на вдосконалення управління небезпечними відходами в Україні та оцінювання ефективності впровадження європейських директив та регламентів до законодавства України у контексті екологічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. У період 1990-х років перед Україною постало завдання створення нової правової системи, здатної відповідати потребам ринкової економіки та демократичного суспільства. Саме в цей період було ухвалено Закон України «Про відходи» від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР [4], який став першим комплексним законодавчим актом у цій сфері. Закон визначив ключові терміни, такі як «відходи», «небезпечні відходи», «поводження з відходами», і заклав правову основу для регулювання процесів управління відходами. Однак законодавчі новації того часу не повною мірою забезпечили ефективні механізми реалізації закладених норм, зокрема, щодо контролю та регулювання управління відходами, особливо небезпечними.

Вагомий поштовх до перегляду та вдосконалення національного законодавства було надано євроінтеграційним процесом України. У 2004 році Україна стала однією з держав-реципієнтів Європейської політики сусідства, що означало перші кроки на шляху до більш тісної співпраці з ЄС. Це також стимулювало перегляд національного законодавства, зокрема у сфері екології та управління небезпечними відходами, у напрямку його гармонізації з європейськими стандартами. Процес гармонізації отримав подальший розвиток після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Цей документ містить конкретні зобов'язання України щодо адаптації національного законодавства до європейських стандартів, включно з положеннями Директиви Європейського Парламенту і Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та про скасування деяких директив (Waste Framework Directive), яка встановлює ієрархію управління відходами з акцентом на пріоритетне запобігання їх утворенню, оброблення та мінімізацію захоронення.

Однак процес приведення українського законодавства у відповідність до права ЄС зіткнувся з численними викликами. Одним із головних бар'єрів стала невідповідність національної інфраструктури управління відходами сучасним європейським стандартам. Більшість підприємств, що займалися управлінням відходами, не мали достатніх потужностей для належного відновлення або видалення відходів, що вимагало значних інвестицій для модернізації та розвитку нових технологій. Небезпечні відходи здебільшого спалювалися або просто вивозилися на сміттєзвалища. Додатково виникла потреба в запровадженні нових регуляторних механізмів, таких як розширена відповідальність виробників (EPR), що передбачає відповідальність виробників за весь життєвий цикл продукції, включаючи її оброблення після використання.

Відтак однією із умов успішності та ефективності євроінтеграційних процесів України є врахування на законодавчому рівні особливостей режиму управління небезпечними відходами [5, с. 67]. Гармонізація законодавства України з правом ЄС у сфері управління небезпечними відходами стала логічним та необхідним кроком на шляху до сталого розвитку та європейської інтеграції.

З огляду на євроінтеграційні наміри України, закріплені в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, а також на розпочатий процес переговорів щодо вступу до ЄС, всі нормативно-правові акти у сфері управління небезпечними відходами, які приймаються або коригуються в останні роки в Україні, розглядаються з точки зору їх відповідності європейським правовим вимогам.

Однією з ключових директив ЄС, що регулюють порядок управління небезпечними відходами, і з якими Україна повинна узгодити своє законодавство, є Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та про скасування деяких директив (Waste Framework Directive). У відповідності до статті 1 цієї директиви «Предмет і сфера застосування» вона встановлює інструменти для охорони довкілля та здоров'я людини шляхом запобігання або зменшення утворення відходів, зменшення негативних наслідків від утворення відходів та поводження з ними, шляхом зменшення загальних наслідків використання ресурсів і підвищення ефективності такого використання, що є вкрай важливим для переходу до циркулярної економіки та забезпечення довгострокової конкурентоздатності Союзу [6].

Директива впроваджує п'ятиступеневу ієрархію управління відходами, яка у відповідності до статті 4 Директиви 2008/98/ЄС включає у порядку пріоритетності:

- (a) запобігання утворенню;
- (b) підготовка до повторного використання;
- (c) рециклінг;
- (d) інші види відновлення, наприклад відновлення енергії;
- (e) видалення.

Вказана ієрархія замінює попередню вітчизняну трирівневу модель і сприяє пріоритетному розвитку екологічно безпечних методів управління відходами.

Для українських реалій вітчизняні дослідники Ю. Дубневич, Л. Войнич, Н. Дубневич виокремлюють як найбільш доцільні наступні шість сходинок: 1) запобігання утворенню відходів; 2) підготовка до повторного використання; 3) перероблення відходів; 4) інша утилізація, зокрема відновленням енергії; 5) видалення на полігоні; 6) стихійні сміттєзвалища [7, с. 55].

Одним із ключових аспектів аналізованої Директиви є запровадження концепції розширеної відповідальності виробників. Виробники несуть фінансову відповідальність за управління відходами, які утворюються з їхніх продуктів на всіх етапах життєвого циклу. Це означає, що виробник несе відповідальність за оброблення (відновлення або видалення) своєї продукції після її споживання.

«Розширена відповідальність виробника вже понад 30 років доводить свою ефективність у країнах Європейського Союзу. Україна на сьогодні є єдиною країною в Європі, де такий підхід не впроваджений. При цьому, відходи упаковки складають від третини до майже половини побутових відходів, які продукують українці. І ці відходи опиняються на звалищах. Рухаючись до ЄС, впроваджуючи принципи Європейського зеленого курсу та стаючи на шлях побудови економіки замкнутого циклу, маємо виправляти ситуацію. За різними експертними оцінками, систему розширеної відповідальності виробника цілком можливо повністю «поставити на рейки» за 5-7 років», – відзначав Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України [8].

Директива встановлює критерії для визначення статусу «кінця відходів» (end-of-waste criteria), які визначають момент, коли відходи набувають статусу вторинної сировини. Це сприяє створенню ринку для перероблених матеріалів та підвищенню рівня їх використання у виробничих процесах. Крім того, директива встановлює амбітні цілі для переробки та відновлення відходів, включаючи досягнення переробки 50% муніципальних відходів та 70% відходів будівельних та знесених матеріалів.

Директива також визначає спеціальні умови для управління небезпечними відходами, включаючи заборону змішування небезпечних відходів з іншими видами відходів, а також обов'язки щодо маркування, ведення обліку, моніторингу та контролю від виробництва до остаточного видалення або відновлення. Це сприяє підвищенню рівня безпеки при управлінні такими відходами.

Країни зобов'язані розробляти та впроваджувати національні плани управління відходами та програми запобігання утворенню відходів, що включають заходи щодо зменшення утворення відходів, заохочення сталих моделей виробництва та споживання, а також розробку екологічно безпечних продуктів.

Процес впровадження Директиви 2008/98/ЄС щодо управління відходами в українське законодавство наразі знаходиться на етапі адаптації та реформування. Україна вже зробила важливі кроки в напрямку імплементації цієї директиви, зокрема прийнято новий Закон України «Про управління відходами» від 20.06.2022 р. № 2320-ІХ [9], який враховує основні положення європейської ієрархії управління відходами. Однак повна імплементація потребує внесення додаткових змін до податкової та дозвільної систем, а також розвитку інфраструктури переробки та відновлення відходів.

Серед ключових завдань – перегляд класифікації відходів, запровадження розширеної відповідальності виробників та розробка національних планів управління відходами.

Таким чином, Директива 2008/98/ЄС є ключовим інструментом у забезпеченні ефективного управління небезпечними відходами в ЄС, сприяючи переходу до кругової економіки та підвищенню рівня екологічної безпеки, забезпечуючи гармонізацію законодавства країн-членів та стимулюючи інновації у сфері управління небезпечними відходами.

Слід зазначити, що більшість вимог цієї Директиви було імплементовано в Законі України «Про управління відходами».

Ще одним важливим актом європейського права, з яким Україна приводить у відповідність вітчизняне законодавство, є Директива Європейського Парламенту і Ради 2012/19/ЄС від 4 липня 2012 року про відходи електричного та електронного обладнання (ВЕЕО) [10].

Основною метою цієї директиви є мінімізація негативного впливу відходів ВЕЕО на довкілля та здоров'я населення шляхом стимулювання повторного використання, оброблення та інших форм відновлення таких відходів. Директива закладає фундамент для сталого розвитку в сфері управління відходами, а також для більш раціонального використання ресурсів.

Одним із ключових положень директиви є запровадження принципу розширеної відповідальності виробників (EPR). Це означає, що виробники несуть відповідальність за забезпечення фінансування збирання та оброблення своєї продукції після закінчення строку її служби. Виробники зобов'язані забезпечити належне управління відходами на всіх етапах життєвого циклу продукції, що сприяє екологічно безпечному управлінню ВЕЕО.

Директива також встановлює обов'язкові цілі збирання та оброблення. Країни-члени ЄС повинні забезпечити досягнення високого рівня збирання відходів, зокрема тих, які містять небезпечні речовини, такі як фторвуглеводні гази та ртуть. Крім того, встановлюються жорсткі вимоги щодо дистриб'юторів: вони зобов'язані приймати ВЕЕО від приватних домогосподарств безкоштовно під час продажу нової продукції. Це сприяє підвищенню зручності для споживачів і забезпечує вищий рівень збирання таких відходів.

Інше важливе положення директиви стосується екодизайну. Виробники зобов'язані враховувати екологічні аспекти при розробці нових виробів, що полегшить процес їх оброблення, повторного використання та відновлення в майбутньому. Це стимулює створення продукції, яка є екологічно безпечною протягом усього життєвого циклу.

Адаптація українського законодавства до вимог Директиви 2012/19/ЄС має значний вплив на підвищення екологічних вимог у сфері управління відходами електричного та електронного обладнання. Однією з важливих змін є запровадження принципу розширеної відповідальності виробників, що покладає на них фінансову відповідальність за управління ВЕЕО після закінчення терміну експлуатації продукції. Це зменшує навантаження на державний бюджет та сприяє розвитку інфраструктури для збирання і оброблення ВЕЕО.

Важливим аспектом також є встановлення обов'язкових цілей для збирання та оброблення ВЕЕО, що сприятиме зменшенню кількості відходів, які потрапляють на звалища, та підвищить рівень переробки цінних матеріалів. Введення системи безкоштовного повернення ВЕЕО для споживачів та зобов'язання дистриб'юторів приймати старі пристрої забезпечує зручність для споживачів і підвищує рівень збирання таких відходів, що в кінцевому підсумку сприяє кращому захисту довкілля.

Вважаю, що для повної інтеграції положень Директиви 2012/19/ЄС у національне законодавство України слід прийняти окремий Закон України «Про відходи електричного та електронного обладнання», який би визначав правові рамки для управління ВЕЕО. Прийняття такого закону вбачається необхідним для імплементції вимог директиви, встановлення в ньому чітких правил збирання, оброблення та відновлення електронних відходів, а також забезпечення належної відповідальності виробників за їхню продукцію.

Такий закон сприятиме розвитку інфраструктури збирання та оброблення ВЕЕО, підвищить рівень переробки цінних матеріалів та зменшить кількість відходів, що потрапляють на звалища. Введення обов'язкових механізмів повернення старих пристроїв забезпечить зручність для споживачів та підвищить загальний рівень екологічної відповідальності.

Таким чином, імплементція Директиви 2012/19/ЄС у законодавство України та ухвалення відповідного закону сприятимуть підвищенню екологічних стандартів, забезпечуючи більш раціональне використання ресурсів та зменшення негативного впливу на довкілля.

Стадію захоронення небезпечних відходів в ЄС регулює Директива Ради 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 року про захоронення відходів. Згідно зі статтею 1 цієї директиви ця Директива має на меті забезпечити поступове зменшення захоронення відходів, зокрема відходів, придатних для рециклінгу або інших операцій з відновлення, а також – за допомогою суворих експлуатаційних і технічних вимог стосовно відходів та полігонів - передбачити заходи, процедури і настанови для запобігання чи зменшення, наскільки це можливо, негативних наслідків для довкілля від захоронення відходів упродовж усього життєвого циклу полігона, зокрема, забруднення поверхневих і підземних вод, ґрунту і повітря та для глобального довкілля, включаючи парниковий ефект, а також будь-якого пов'язаного з цим ризику для здоров'я людини [11].

«Реформа спрямована на зменшення захоронення відходів та збільшення обсягів їх переробки, як у Європі. Однак зрозуміло, що на першому етапі ми не зможемо повністю відмовитися від полігонів, як, наприклад, це вже зробила Швейцарія. Полігони в Україні будуть, але лише ті, які громади передбачають у регіональних та місцевих планах управління відходами та за умови, що вони повністю відповідатимуть сучасним стандартам безпеки. Прийматимуть такі полігони лише те, що не піддається рециклінгу», – пояснює заступниця Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України [12].

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України оприлюднило проєкт наказу «Правила технічної експлуатації полігонів, припинення експлуатації, рекультивациі та догляду за полігонами після припинення їх експлуатації» [13], який розроблений згідно з частиною 3 статті 40 Закону України «Про управління відходами». Основною метою цього нормативно-правового акту є впровадження єдиних стандартів управління полігонами на території України, що дозволить зменшити негативний вплив цих об'єктів на довкілля та здоров'я населення.

На даний момент в Україні відсутні чітко регламентовані організаційно-технічні вимоги до експлуатації полігонів, що призводить до забруднення водних ресурсів, ґрунту та повітря, створюючи значні екологічні ризики. Чинні правила, прийняті у 2010 році, регулюють лише технічні аспекти експлуатації полігонів для твердих побутових відходів і не охоплюють важливі питання припинення їх діяльності, догляду за полігонами після закриття та рекультивациі. Слід зазначити, що українське законодавство значно відрізняється від європейських норм у частині моніторингу впливу полігонів на довкілля, де наразі оцінюється лише вплив на повітря, воду та ґрунт.

Нові правила поширюватимуться на полігони для небезпечних та інертних відходів і регулюватимуть не лише їх експлуатацію, але й процеси закриття та рекультивациі. Програма моніторингу включатиме нові параметри, такі як шумове забруднення, контроль за фільтратом, виробничими стоками, просіданням полігонів та метеорологічні дані, що дозволить значно покращити контроль за впливом полігонів на навколишнє середовище.

Проєкт наказу спрямований на виконання євроінтеграційних зобов'язань України за Директивами 1999/31/ЄС та 2008/98/ЄС, і є важливим кроком до приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Реалізація проєкту наказу сприятиме зменшенню обсягів відходів, що підлягають захороненню, особливо тих, які можуть бути перероблені чи відновлені, що узгоджується з принципами циркулярної економіки.

Іншим важливим актом європейського права, до якого Україна адаптує своє національне законодавство, є Директива Європейського Парламенту і Ради 2006/66/ЄС від 6 вересня 2006 р. про батареї та акумулятори та про відходи батарей і акумуляторів, а також про скасування Директиви 91/157/ЄЕС [14].

Директива 2006/66/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 6 вересня 2006 року стосується батарей і акумуляторів, а також відходів, пов'язаних із ними. Основною метою цієї директиви є зменшення негативного впливу батарей і акумуляторів на довкілля та здоров'я людини шляхом обмеження впливу певних небезпечних речовин, що є в їх складі, сприяння збиранню та обробленню відходів батарей і акумуляторів, а також забезпечення належного управління ними як небезпечними відходами.

Директива встановлює обмеження на вміст важких металів, таких як ртуть, кадмій і свинець, у батареях і акумуляторах, а також запроваджує обов'язкові вимоги щодо маркування продукції. Вона зобов'язує країни-члени ЄС забезпечити створення ефективних систем збирання та оброблення відходів батарей і акумуляторів, встановлюючи конкретні цілі щодо рівня збирання та оброблення.

Процес імплементації Директиви 2006/66/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо батарей, акумуляторів та відходів батарей в українське законодавство знаходиться на стадії активного опрацювання. Україна вже здійснила важливі кроки на цьому шляху, ухваливши низку нормативних актів у сфері управління відходами. Закон України «Про управління відходами» передбачає впровадження системи розширеної відповідальності виробників (EPR), зокрема для батарей і акумуляторів, що цілком відповідає вимогам директиви.

Проте для повної відповідності Директиві 2006/66/ЄС Україна має, на мій погляд, ухвалити окремий Закон України «Про батареї та акумулятори», який регулюватиме питання збирання, оброблення, рециклінгу та видалення відходів батарей і акумуляторів на більш детальному рівні. Закон має встановити вимоги до виробників щодо фінансування систем збирання, створення інфраструктури для оброблення відходів, а також забезпечення належного інформування споживачів про екологічну безпеку використання та оброблення батарей і акумуляторів.

Ухвалення цього закону стало б важливим кроком для подальшої гармонізації українського законодавства з європейськими нормами.

Першочерговим напрямом, який потребує модифікації, є систематизація екологічного законодавства і забезпечення ефективного механізму поводження з відходами [15, с. 107]. Протягом останніх років Україна здійснила суттєві кроки у створенні нормативно-правової бази в сфері управління небезпечними відходами, охорони довкілля, а також у реформуванні інституційної структури та кліматичного законодавства. Проте, з розширенням і поглибленням нормативно-правової бази ЄС у цих сферах після прийняття Європейського зеленого курсу, прогалини в узгодженості українського законодавства з європейським стають все більш відчутними.

Необхідно вирішити проблеми, пов'язані зі здатністю ухвалювати законодавчі настанови відповідно до права ЄС, з інтеграцією зобов'язань щодо Європейського зеленого курсу у всі сфери політики та державного управління, а також з імплементацією та забезпеченням дотримання законодавства.

Наразі в Україні триває узгодження національного законодавства з Директивою Європейського Парламенту і Ради 2010/75/ЄС від 24 листопада 2010 року про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю). Ця Директива встановлює правила інтегрованого підходу до запобігання забрудненню, що виникає внаслідок промислової діяльності, та його контролю. Вона також встановлює правила, розроблені для запобігання викидам у повітря, води та ґрунти або, якщо це неможливо, їх скорочення та накопиченню відходів, для того щоб досягти високого рівня захисту довкілля в цілому [16].

Існує також потреба приведення українського законодавства у відповідність з європейським і міжнародним правом у сфері скорочення промислового забруднення, а саме:

- модернізація нормативно-правової бази згідно з вимогами Конвенції ЄЕК ООН про трансграничний вплив промислових аварій;
- адаптація законодавства відповідно до вимог права ЄС щодо хімічного забруднення, зокрема щодо управління небезпечними промисловими відходами, а також дотримання регламентів REACH (дозвіл, оцінка, реєстрація та скорочення хімічних речовин) і регламентів стосовно поліхлорованих біфенілів та терфенілів.

З огляду на управління небезпечними відходами як ключової складової циркулярної економіки, Україна повинна впроваджувати наступні реформи:

- гармонізація з законодавством ЄС щодо небезпечних відходів для забезпечення управління ними в екологічно безпечний спосіб, з одночасним скороченням викидів парникових газів, зокрема метану, що утворюється у секторі відходів;
- підтримка створення сучасної інфраструктури для управління небезпечними відходами, зокрема розвиток ланцюгів доданої вартості для оброблення та повторного використання електричного та електронного обладнання, батарей і акумуляторів, упаковки та пластику, металургійної продукції та будівельних матеріалів, відходів, що утворилися внаслідок бойових дій;
- розроблення, затвердження та реалізація Стратегії і Плану дій з циркулярної економіки, спрямованих на узгодження нормативно-правових актів для основних галузей і споживачів із Планом дій ЄС щодо циркулярної економіки;
- розвиток інфраструктури для оброблення та повторного використання відходів будівельних матеріалів та знесення, що утворилися в результаті російської військової агресії проти України (т.з. «відходи руїнації»).

Впровадження цих заходів допоможе Україні інтегруватися до європейського правового простору та сприятиме екологічній сталості у сфері управління небезпечними відходами.

Здійснений порівняльний аналіз законодавства України та Європейського Союзу у сфері управління небезпечними відходами виявляє значні відмінності, зумовлені різними підходами до регулювання екологічної безпеки, рівня розвитку інфраструктури та умов реалізації. Цей аналіз дозволяє ідентифікувати ключові напрями, в яких українське законодавство потребує активних дій з адаптації для досягнення відповідності європейським стандартам.

Один із фундаментальних принципів управління відходами в ЄС, що потребує послідовної імплементації в законодавство України, є ієрархія управління відходами, встановлена Директивою 2008/98/ЄС.

Слід також впровадити вимоги Директиви ЄС 2008/98/ЄС щодо управління небезпечними відходами в частині їх ідентифікації, обліку, перевезення та оброблення. Україна ще не повністю адаптувала систему класифікації небезпечних відходів, що діє в ЄС і базується на їх хімічному складі та потенційному ризику для здоров'я людей і довкілля. В Україні до цього часу відсутня належна інфраструктура для безпечного оброблення таких відходів.

Однією з ключових концепцій, закріплених у європейському законодавстві, є розширена відповідальність виробників (EPR). Ця концепція передбачає, що виробники несуть відповідальність за весь життєвий цикл своєї продукції, включаючи етапи після споживання, що охоплює збір, переробку та оброблення відходів. У ЄС система EPR впроваджується через обов'язкові правові норми, які стосуються широкого спектру товарів, включаючи електроніку, батареї, транспортні засоби, упаковку тощо. В Україні EPR лише починає запроваджуватися, зокрема через новий Закон України «Про управління відходами», прийнятий у 2022 році. Цей закон як рамковий встановлює основні положення для реалізації EPR, однак для його повної імплементації потрібно прийняти підзаконні акти та забезпечити розвиток відповідної інфраструктури.

Європейське право приділяє особливу увагу обробленню небезпечних відходів та регулює повторне використання матеріалів через систему стимулів та обов'язкових квот. Наприклад, Директива 2012/19/ЄС про відходи електричного та електронного обладнання (WEEE Directive) встановлює обов'язкові цілі щодо збирання та оброблення таких відходів, що сприяє зменшенню їхнього негативного впливу на довкілля. В Україні, хоча законодавство й передбачає можливість оброблення небезпечних відходів, рівень фактичної реалізації цих положень залишається низьким, знов таки через відсутність належної інфраструктури, а також економічних стимулів для підприємств.

Важливими чинниками європейського законодавства у сфері управління небезпечними відходами є моніторинг і контроль. Директива 2008/98/ЄС вимагає від країн-членів ЄС впровадження ефективних систем контролю та моніторингу управління відходами, включаючи створення національних реєстрів відходів, що забезпечує прозорість та підзвітність у цій сфері. В Україні питання моніторингу та контролю залишаються актуальними. Незважаючи на передбачені законодавством механізми, їх реалізація часто стикається з труднощами, пов'язаними з корупцією, недостатнім фінансуванням та низьким рівнем технічного забезпечення.

Моніторинг наявних прогалин у нормативно-правовому полі показує, що багато питань з управління відходами в Україні залишаються нерегульованими, а окремі аспекти потребують подальшого реформування [17, с. 97].

Здійснений порівняльний аналіз законодавства України та правових настанов ЄС у сфері управління небезпечними відходами свідчить про значні розбіжності в регулюванні, які потребують усунення для досягнення відповідності європейським стандартам. Адаптація до норм ЄС є не лише вимогою Угоди про асоціацію, але й необхідною умовою забезпечення сталого розвитку та підвищення екологічної безпеки України.

Висновки, рекомендації та перспективи подальших досліджень. Приведення законодавства України у відповідність з європейськими вимогами щодо управління небезпечними відходами є критично важливим кроком на шляху інтеграції України до Європейського Союзу. Аналіз розвитку національного законодавства свідчить про значний прогрес у цій сфері, зокрема забезпечений ухваленням нового Закону України «Про управління відходами» у 2022 році, який враховує основні положення норм європейського права у відповідній сфері. Однак процес гармонізації стикається з численними викликами, серед яких невідповідність національної інфраструктури сучасним стандартам ЄС, недостатня імплементація принципу розширеної відповідальності ви-

робників та потреба в ухваленні спеціальних законів для повної імплементації окремих директив. Вирішення цих питань є необхідним для забезпечення екологічної сталості, підвищення рівня екологічної безпеки та покращення якості життя населення.

Прискорення імплементації європейських директив шляхом ухвалення необхідних нормативно-правових актів, зокрема законів України «Про відходи електричного та електронного обладнання» та «Про батареї та акумулятори», є першочерговим завданням. Впровадження принципу розширеної відповідальності виробників у повному обсязі забезпечить відповідальність виробників за весь життєвий цикл продукції та стимулюватиме розвиток інфраструктури для збору та переробки відходів. Розробка та реалізація національних планів управління відходами, що враховували б європейські стандарти та сприяли б переходу до циркулярної економіки, є необхідною умовою для досягнення сталого розвитку. Модернізація інфраструктури управління відходами, залучення інвестицій та впровадження сучасних технологій забезпечать ефективне оброблення та видалення небезпечних відходів. Підвищення ефективності моніторингу та контролю у сфері управління відходами, удосконалення системи обліку, зміцнення міжвідомчої співпраці та боротьби з корупцією сприятиме посиленню екологічної безпеки.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на аналіз ефективності впровадження принципу розширеної відповідальності виробників в українських реаліях та розробку механізмів стимулювання виробників до екологічно відповідального виробництва. Необхідно також проаналізувати правові можливості залучення інвестицій, в тому числі зарубіжних, у сферу управління небезпечними відходами, включаючи публічно-приватне партнерство. Оцінка впливу гармонізації законодавства на практику управління відходами в Україні та визначення перешкод у його реалізації на місцевому рівні допоможе виявити проблемні аспекти та визначити шляхи їх подолання. Розробка стратегій для підвищення екологічної свідомості населення сприятиме більш ефективному управлінню відходами та підтримці циркулярної економіки. Вивчення міжнародного досвіду у сфері управління небезпечними відходами та адаптація найкращих практик до українських умов дозволить підвищити ефективність національної системи управління небезпечними відходами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2024 р. № 987 / *Офіційний вісник України*. 2024. № 81. Ст. 4796.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони / *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.
3. Федунь М. Адаптація законодавства України до стандартів Європейського Союзу у сфері поводження з відходами. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2014. Вип. 36. Ч. 2. 191 с.
4. Про відходи : Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 36. Ст. 242 [втратив чинність].
5. Польща В. Ефективність державно-правового регулювання управління небезпечними відходами. *Law. State. Technology*. 2023. Вип. 2. 67 с. URL: doi: 10.32782/LST/2023-2-10.
6. Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та про скасування деяких директив. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2008. L 312. Ст. 3.
7. Дубневич Ю., Войнич Л., Дубневич Н. Ієрархія управління відходами: європейська та українська моделі. *Аграрна економіка*. Т. 15. 2022. № 1-2. 55 с. URL: <https://doi.org/10.31734/agragecon2022.01-02.053>.
8. В Україні впроваджують розширену відповідальність виробника: Уряд схвалив законопроект «Про упаковку та відходи упаковки». Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/v-ukrayini-vprovadzhu-yut-rozshyrenu-vidpovidalnist-vyrobnyka-uryad-shvalyv-zakonproyekt-pro-upakovku-ta-vidhody-upakovku/> (дата звернення: 05.12.2024).
9. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 р. № 2320-IX / *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 17. Ст. 75.

10. Директива Європейського Парламенту і Ради 2012/19/ЄС від 4 липня 2012 року про відходи електричного та електронного обладнання (ВЕЕО). *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2012. L 197. Ст. 38.
11. Директива Ради 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 року про захоронення відходів / *Офіційний вісник Європейських Співтовариств*. 1999. L 182. Ст. 1.
12. Реформа системи управління відходами: чи залишаться в Україні полігони та як вони працюватимуть? Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/reforma-systemy-upravlinnya-vidhodamy-chy-zalyshatsya-v-ukrayini-poligony-ta-yak-vony-pratsyuvatymut/> (дата звернення: 05.12.2024).
13. Проект наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Правила технічної експлуатації полігонів, припинення експлуатації, рекультивациі та догляду за полігонами після припинення їх експлуатації». Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/povidomlennya-pro-oprylyudnennya-proyektu-nakazu-ministerstva-zahystu-dovkillya-ta-pryrodnyh-resursiv-ukrayiny-pravyla-tehnichnoyi-ekspluatatsiyi-poligoniv-prypynennya-ekspluatatsiyi-rekultyvatsiyi-ta/> (дата звернення: 05.12.2024).
14. Директива Європейського Парламенту і Ради 2006/66/ЄС від 6 вересня 2006 р. про батареї та акумулятори та про відходи батарей і акумуляторів, а також про скасування Директиви 91/157/ЄЕС/ *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2006. L 266. Ст. 1.
15. Суєтнов Є.П., Лазебна А.В. Нормативно-правове регулювання поведження з відходами: аналіз, проблеми та напрями вирішення. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2020. Вип. 33. 107 с. URL: <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2020-33-09>.
16. Директива Європейського Парламенту і Ради 2010/75/ЄС від 24 листопада 2010 року про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю) / *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2010. L 334. Ст. 17.
17. Трушкіна Н.В., Кочешкова І.М. Нормативно-правове регулювання розвитку сфери управління відходами в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2017. Вип. 2. 97 с.